

SOMMERLÆGE I GRØNLAND

Af øjenlæge *Fabricius Jensen*

med tegninger af forfatteren

I en fjern fortid, der nu er ti år gammel, førte skæbnen mig til Grønland. Jeg siger udtrykkelig skæbnen, for på det tidspunkt havde jeg ingen planer om at rejse til denne del af den forunderlige verden, der omgiver os. Den dukkede op, og inden jeg fik tænkt mig om, var jeg skibslæge ombord på „Umanak“, der dengang førtes af kaptajn Nordhoek. Hvad jeg så på den tur, gjorde et dybt indtryk på mig; jeg blev – som mange andre – uhjælpelig fortabt. Siden har jeg rejst i næsten hele det beboede Grønland som „sommerlæge“ for at undersøge grønlændernes øjne – som en af de speciallæger, Ministeriet for Grønland hvert år sender op.

Det sker, at mennesker drives bort fra deres miljø. De ved ikke altid selv hvorfor, men de må bort – i rent geografisk betydning. De rejser væk fra det vante, skaber ny tilværelse og er med til at forandre jorden. Sommetider viser det sig at være en vildfarelse, og det oplevede kan igen forsvinde fra ens bevidsthed, som om disse steder og mennesker aldrig har eksisteret. Men det hænder også, at det lever videre og ikke mere slipper én. På den måde kan et menneske få flere liv, hvis sammenhæng ikke altid ligger klart for dagen. Det murer sin livsbygning op af stykkerne og begynder nok før eller senere at undre sig over meningen i dette livsmønster. Og nu dukker mennesker og begivenheder op, nogle redebon, andre trægt, fra det lagerrum med elastiske vægge, som ligger gemt væk – et sted uden adresse.

For år tilbage skrev jeg om en lægerejse i Grønland. Jeg kendte vestkysten fra et par rejser, følte mig helbefaren og vidste alt. Det var let at skrive, for oplevelserne var mange og forunderlige, og selvsikkerheden stor. Men tiden arbejder hurtigt i det store land med de få mennesker. Og nu, hvor jeg af det, der har bundfældet sig, atter skal fortælle lidt, opdager jeg, at min viden ikke er så stor, som dengang jeg frimodigt skrev løs af karsken bælg – Grønland før, og det man ser i dag, er mange steder forskellig som dag og nat, så hurtigt sker udviklingen. Mon ikke andre har det som jeg, at jo mere man ser, des mindre bliver frimodigheden til at udtale sine uforgribelige meninger. Jeg må derfor nøjes med nogle spredte indtryk – løst og fast, som de falder i pennen, fra den del af mit livsmønster, der hører Grønland til.

Da jeg for længe siden fløj hen over Bagindien og fra luften så Bangkoks templer, vandrede elefanter i en lysning i skoven og siden fløj ud over det gulgrønne kinesiske hav på vej til Hongkong, følte jeg, at dette lysende eventyr ikke kunne overgås. Men har De i sommerson fløjet tværs over Grønland fra Kulusuk til Strømfjorden og stirret ned på den endeløse, hvide flade med sit edderkoppespind af revner og smeltvandselve - hvis ikke, har De endnu vidundere at opleve i denne verden.

Det er ofte revet én i næsen, at man kun er sommergæst. Har man ikke oplevet den grønlandske vinter med sit trolddomsagtige mørke og sine slædefarter, kender man ikke det land eller folk. Det falder mig ind, at det altid kun er danske, der har sagt det, aldrig nogen grønlænder. Men sandhed er der nok i det. Menneskene formes af deres omgivelser, og den arktiske naturs vældige rytme må sætte sit præg på dem. At følge denne vekslende er nødvendig for helt at føle sig ind i livet deroppe, for at forstå kampen for tilværelsen og deres nomadesjæles rejsetrang. Det føles nok stærkest i de arktiske egne, i Thule, hvor jeg rejste denne sommer. Jeg har dermed haft det privilegium som sommerlæge at undersøge patienter overalt i Grønland og opleve forskellen mellem de forskellige regioners mennesker. Mærkeligt var sidste år besøget på østkysten med det stærke indtryk af en næsten ren befolkning. Her er blandingen med fremmede så ringe, at man endnu kan gøre antropologiske studier. Men vil nogen gøre brug af chancen, må det ske snart. Alligevel er følelsen af en isoleret og særpræget befolkningsgruppe stærkest i Thule, selvom blandingen med fremmed blod viser sig tydeligt hos enkelte polareskimoer, der bærer de fremmede fædres ansigter. Disse mennesker føles dog som en helhed, frie og stolte mennesker endnu ret upåvirkede af den sig nærmende civilisation. Da man for få år siden måtte flytte den gamle Thule-koloni væk fra den amerikanske bases nærhed op til Qanâq, det nye Thule, byggedes denne koloni på rekordtid. Den ligger nu som en moderne rækkehusbebyggelse af fine, velindrettede boliger. Også polareskimoernes klæde- dragt, spisevaner og sundhedstilstand er bedre end sydpå.

Det er påfaldende, at man ikke drikker i Thule. Alkohol er ikke noget problem, man kender det ikke og har ikke behov for det, hvad der ikke mindst skyldes den hidtidige inspektørs fine forståelse af spørgsmålets vigtighed. Ve polareskimoerne den dag, da de får fri adgang til spiritus!

Også sygehuset er rigtigt både i størrelse og indretning. Sammen med den øvrige bebyggelse danner det vistnok den fineste helhed på kysten. Det ledes af den kvindelige læge, dr. Givskud, og en dansk sygeplejerske. Men selv om antallet af mennesker ikke er ret stort - der findes ca. 270 polareskimoer - er de spredt over den uhyre strækning fra Humboltbræen i nord ned til Melvillebugten med Savigssivik som sydligste udsted. Det fordrer store rejser, og de foregår med hundeslæde fraset de to isfri sommermåneder - det gælder både patienter og læge. Hvad det betyder

Saneringsmodne huse i Skjoldungen.

af risiko er svært at forstå for den, der herhjemme blot behøver at tage sin telefon for at rekvirere læge og ambulance.

Under mit ophold i Thule i sommer oplevede jeg et par tilfælde, der klart illustrerer disse forhold. Medens dr. Givskud og jeg var på vej til Melvillebugten i en lille motorbåd uden radio, blev en dødssyg kvinde bragt ind på sygehuset i Thule. Hun havde en bristet extrauterin graviditet (svangerskab udenfor livmoderen), en lidelse, der kræver omgående diagnose og operation, hvis livet skal reddes. Den unge danske sygeplejerske, der stod alene med ansvaret, tabte heldigvis ikke hovedet. Hun stillede rigtig diagnose, gav på egen hånd blodtransfusioner og kaldte over radioen hjælp fra den amerikanske base. De amerikanske læger sendte omgående en helikopter, og få timer senere blev patienten opereret på basens hospital – og reddede livet.

Det var først, da vi kom tilbage, at vi fik beretningen om dette tilfælde. Men allerede få dage senere kom et nyt nødråb, denne gang fra Savigssivik, som vi nylig havde forladt. En af fangerne havde fået tarmslyng og var for syg til transport den lange vej med en båd. Atter måtte man appellere til amerikanerne, men de havde nu

forbud mod at bruge helikopteren på grund af den netop stedfundne ulykke. Resolut sendte de kæmpeisbryderen West-Wind af sted for at hente den syge fanger, som trods alt døde inden ankomsten til hospitalet.

Jo, livet leves farligt i disse egne, men grønlænderne er fortrolige med denne risiko og følger skæbnens veje med ligevægt og resignation. Som patienter er de ideelle. Både børn og voksne møder lægen med største tillidsfuldhed, han ved besked og kan hjælpe, og man gør det, han bestemmer, uden at kny. De er hårdføre og tåler som regel smerter uden at jamre, hvad man ikke må forveksle med ufølsomhed.

Som øjenlæge kommer man sjældent ud for de mere dramatiske hændelser, hyppigst drejer det sig om jævnt opståede lidelser eller tilfælde, hvor behandlingen af en eller anden grund er forsømt. Jeg mindes fra østkysten en midaldrende kone med et meget smukt ansigt af indiansk type. Udtrykket var alvorligt, næsten forstenet. Hendes ene øje var blindt og gav til stadighed smerter, så det måtte fjernes. Også det andet øje var angrebet af grøn stær, dets syn stærkt nedsat og operation nødvendig for at redde den resterende del. Når som helst jeg efter operationen kom ind på sygestuen, sad hun ubevægelig på sin stol. Dagen lang var hendes mand ved siden af hende og holdt hende i hånden. Uden at give deres uro til kende sad de i dette tavse fællesskab og ventede på hendes helbredelse.

Selvbeherskelse er en fin egenskab hos mennesker. Jeg mindes fra samme periode et ældre ægtepar, som mistede deres eneste barn efter en operation. Da lægen bragte dem meddelelsen om barnets død, stod de tavse. Lidt efter sagde manden: Underligt, nogle mennesker lever, og så er de pludseligt døde. Derefter vendte de sig og gik. Først da de følte sig udenfor rækkevidde, lod de deres tårer få frit løb.

Det er et utal af spørgsmål, der rettes til en, når talen falder på arbejdet i Grønland, og jeg skal derfor kort fortælle lidt om, hvordan det former sig for en rejssende øjenlæge.

Af forskellige grunde kan det ikke lade sig gøre at have fastboende speciallæger i Grønland. Det drejer sig om en lille befolkning, omtrent så stor som i en dansk provinsby af middelstørrelse eller mindre end halvdelen af, hvad der skal til for at beskæftige en øjenlæge året rundt. På grund af de store afstande og vanskelige rejseforhold kan patienterne ikke altid selv komme til lægen, som derfor må rejse rundt til udsteder og bopladser for at opsøge dem. Arbejdet må af den grund begrænses til de få sommer måneder, hvor sejlads er mulig, og derfor udsender Ministeriet for Grønland hvert år rejsende speciallæger, „sommerlæger“, der indenfor det korte tidsrum skal hjælpe så mange som muligt.

Som øjenlæge medbringer man hele sit instrumentarium både til undersøgelser og operationer, tre temmelig store kasser, der behandles som spædbørn, for at de sarte instrumenter ikke skal lide skade under transporterne, og man bliver ekspert i at

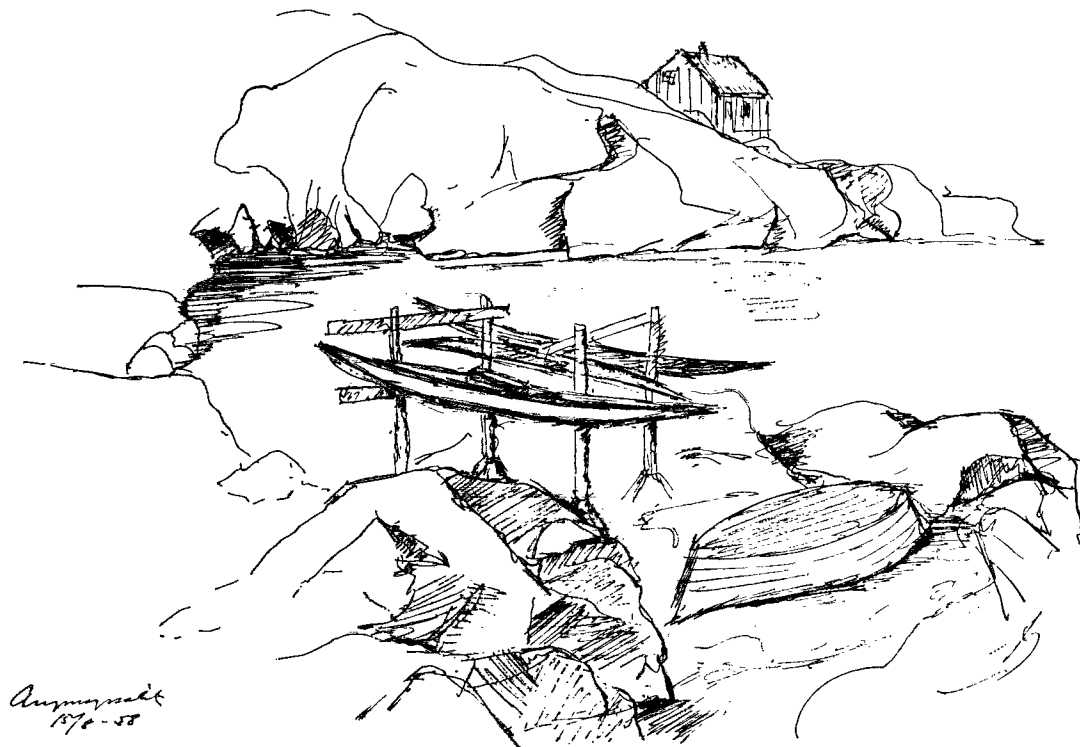

„Britannia“ for anker ved Skjoldungen.

pakke ud og ind. Distriktslægen får i god tid besked om den forventede ankomsttid, så han i tide kan samle alle de patienter, han ved, trænger til behandling. Samtidig meddeler man gennem opslag i byen og gennem radioen stedets befolkning, at øjenlægen træffes på sygehuset. Undersøgelse, behandling og medicin er gratis, hvad der iøvrigt gælder al lægebehandling i Grønland, og enhver, der ønsker det, bliver behandlet. Alle resultater drøftes med lægen og indføres i hans journaler. Han fører kartotek over hele befolkningen og har på den måde fuldstændig oversigt over sundhedstilstanden indenfor sit område. Man fortsætter, så længe der er patienter, hvorefter turen går til udsteder og bopladser.

Disse rejser foregår næsten altid med lægebådene. Medens arbejdsforholdene på sygehusene er udmærkede, stiller det sig helt anderledes på udstederne. Her må man finde et sted, hvor man kan stille instrumenterne op, enten i skoleværelset eller i et af husene, hvor primitivt det så end kan være. Det går altid med lidt god vilje, alle tager det med godt humør og betragter forestillingen som en forlystelse. Finder man en patient, der ikke kan behandles på stedet, tager man ham simpelthen med til sygehuset. Når der er gjort rent bord, pakker man sagerne og rejser til næste distrikt.

Transporten har alle dage været et af de ømme punkter i Grønland og er det stadig. Der er kun få rejsebåde, og alle planer kan væltes af vind og vejr, – man lærer at bruge det grønlandske „imaqa“ – „måske“, for ingen ved, hvad den næste time kan bringe. Sædvanligvis bruger man mere tid til at rejse end til selve arbejdet, men

Kajakhavn i Angmagssalik.

sådan er vilkårene, og det er ofte lidt af et puslespil at komme rundt. Men hjælpsomheden er stor, og grønlænderne taber aldrig humøret. De elsker at rejse og gå på gæsteri, forsyner sig med et stykke tørret sælkød, og med det som eneste bagage drager de ud på oplevelse.

Jeg har hidtil kun talt om sygdomme og ikke nævnet et af de vigtigste problemer, nemlig forsyningen med briller. Tidligere havde ethvert sygehus stående en kasse med et noget tilfældigt udvalg af „sygekassebriller“ forsynede med tynde nikkelstel, og blandt dem prøvede man at finde et par, der passede nogenlunde. Det var jo ikke særlig godt, og især egnede disse briller sig ikke til vinterbrug, da metallet gav forfrysninger, hvor det rørte ved huden. Man måtte bevikle dem med uldgarn og klude. Nu derimod indgår bestemmelsen af brilleglassenes styrke i enhver undersøgelse. Man udmåler stellet størrelse og form, for de gængse steltyper egner sig ikke altid til grønlændernes næser og hovedform. Endelig får patienten lov til selv at udvælge sig et stel, han kan lide, og recepten sendes nu med alle disse notater til Danmark, hvorfra den omgående ekspederes. De brillestel, vi nu bruger, giver ikke forfrys-

Blind vestgrønlander

ninger, og de er lavet af en plastic, der tåler lave kuldegrader uden at ødelægges. Brillernerne leveres til en meget reduceret pris, der ikke belaster den enkeltes økonomi over evne.

På denne måde har vi i de forløbne år undersøgt en stor del af den grønlandske befolkning. I virkeligheden har der på et eller andet tidspunkt været øjenlæge overalt undtagen i Scoresbysund, der sidste år måtte opgives på grund af vanskelige isforhold. Det ideelle ville være, at der hver sommer kom øjenlæge til alle distrikterne, og det arbejder man på at realisere.

Hvorledes er nu grønlændernes syn, og findes der særlige øjensygdomme iblandt dem? Deres skydefærdighed og evne til at skelne detaljer ude i naturen imponerer gang på gang, og man har derfor ment, at deres syn skulle være skarpere end andres. Det er dog næppe tilfældet, men de har en vældig erfaring og øvelse i at iagttage og bedømme, hvad de ser. Særlige sygdomme finder man ikke, men forholdene er omtrent, som de var i Danmark for et halvt hundrede år siden, præget af den mindre gode ernæring og hygiejne – begge dele bedrer sig jævnt og vil før eller senere udlignes.

Denne sommer rejste jeg altså i Thuleområdet, dette store og skønne land, hvor man har følelsen af at være ved jordens grænse. Netop som jeg var færdig, ankom „Jutho“ på sin første tur i år, og jeg fik skibslejlighed til Upernavik, hvor jeg sidst havde været for fem år siden. Jeg måtte også her hele distriktet rundt. Det var iøvrigt sidste frist, for på hjemturen fra Melvillebugten lå der sne på bjergene, og vandet var om morgenen dækket af nyisen. Mod nord stod Djævelens Tommelfinger løftet urokkelig og advarende ud mod havet og efterlod atter sit fingeraftryk i ens sjæl. Jeg skulle begynde hjemturen, og lægebåden blev gjort klar for at sejle mig til Umanak. Så kom sydvestenstormen jagende. Den piskede brændingen op mod klipperne nedenfor sygehuset, trak en hvidgrå hætte henover Kaersorssuaqs lysende top og fejede snebyger ned over byen. Nede ved Svartenhuk lå „Jutho“ underdrejet – det var ikke sejlevejr for en lille båd. Jeg måtte altså vente – sådan som man lærer det i Grønland. Endelig kom jeg med skib til Umanak og med et andet til Egedesminde. Derpå ny ventetid, til catalinaen dukkede op og bragte mig til Strømfjorden, hvor man lever en luksustilværelse på hotellet, indtil polarmaskinen engang ankommer. Med den meget begrænsede bevægelsefrihed, man har, kan det være svært at få dagene til at gå, hvis man ikke snyder sig til en tur. Jeg spadserede op på et af bjergene. Foran mig løb en hvid polarræv over vejen, den stillede sig på bagbenene og vejrede med snuden højt i vejret. Og da jeg nåede toppen, stod et rensdyr i silhuet med hovedet højt løftet mod den klare himmel. Ubevægelige stod vi og betragtede hinanden. Så løb den ned mod et engdrag, hvor den gav sig til at græsse mellem hvide totter af kjæruld. Dette skønne syn var Grønlands farvel til mig for denne Gang.